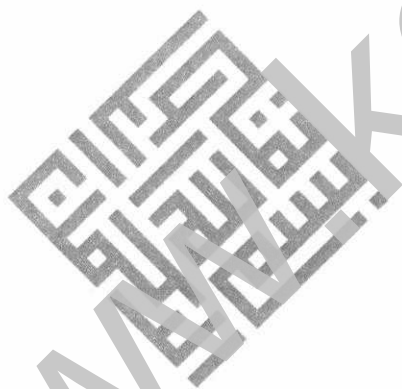

۲۰۸۱۲۳۷

تصحیح شد

www.ketab.ir

سرشناسه:	زهادت، عبدالمجید، ۱۳۴۲ -
عنوان قراردادی:	المواقف، فارسی، برگزیده، شرح
عنوان و نام پدیدآور:	امامت مقارن (نقد و بررسی کتاب الامامه شرح المواقف) / عبدالمجید زهادت.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۸ ق. = ۲۰۱۹ م. = ۱۳۹۸.
مرجع تولید:	پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ
مشخصات ظاهری:	۳۲۸ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۶۹۴-۶
وضعیت فهرست نویسی:	فیب
یادداشت:	کتاب حاضر شرح بخش امامت از کتاب المواقف تألیف عبدالرحمان بن احمد عبدالدین ایچی است.
یادداشت:	کتابنامه: ص: [۲۹۵] - ۳۱۲.
موضوع:	عبداللہ دین ایچی، عبدالرحمان بن احمد، ۷۰۰-۷۵۶ ق. المواقف -- نقد و تفسیر
موضوع:	امامت -- دفاعیه‌ها - Imamate -- Apologetic works
موضوع:	کلام - Islamic theology*
موضوع:	امامت -- رویه‌ها - Imamate -- Controversial literature
موضوع:	اشعری -- عقاید - Asharites -- Doctrines
موضوع:	امامت -- دیدگاه اهل سنت - Imamate -- Views of Sunnite
موضوع:	عبداللہ دین ایچی، عبدالرحمان بن احمد، ۷۰۰-۷۵۶ ق. المواقف، برگزیده، شرح
موضوع:	جامعۃ المصطفی ﷺ، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده:	Almustafa International University Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	BP۲۰۵/۴
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۴۱۴
شماره کتابشناسی ملی:	۵۸۸۷۳۰۱

BA۰۴۵۳

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

امامت مقارن (نقد و بررسی امامت شرح المواقف)
مؤلف: عبدالمجید زهادت
چاپ اول: ۱۳۹۸ ش / ۱۴۴۱ ق
ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۴۷۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸:
تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ تلفکس: (داخلی ۰۵/۰۱۰۵) ۲۵ ۳۷۸۳۳۰۵
◀ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵. ۳۲۱۳۳۱۰۶

pub@almustafa

http://buy-pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: علی عبادی فرد
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت الله یزدانی
- صفحه‌آرا: سید محمد رضا جعفری

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

- هرگونه نسخه برداری اعم از کپی برداری و بازنویسی و انتشار، اسکن، ذخیره کامپیوتری، ترجمه به زبان‌های دیگر و ساخت
- فایل صوتی کتاب، بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع، شرعاً حرام و از طریق مراجع قانونی، قابل پیگیری است.

امامت مقارن

(نقد و بررسی امامت شرح مواقف)

عبدالمجید زهادت

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر المصطفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهش‌گران حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی ره و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد. بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفیٰ صلی الله علیه و آله و سلم العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ صلی الله علیه و آله و سلم

پیش‌گفتار

خوزه‌های علمیه در تلاش خود در طول تاریخ، همواره تعلیم و تربیت را جزو رسالت‌های اصیل خود قرار داده و بدین وسیله، معارف فاخر اسلام و علوم اهل بیت علیهم‌السلام را نسل به نسل تا به امروز رسانیده و در این راستا بیشترین اهتمام را به کتاب‌های آموزشی داشته‌اند.

جامعة المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم العالمية نیز یک نهاد حوزوی بین‌المللی است که تعلیم و تربیت فراگیران غیر ایرانی را در حوزه علوم اسلامی و انسانی بر عهده دارد و مشتاقان زیادی از ملیت‌های گوناگون در سطوح مختلف آموزشی و رشته‌های متنوع علوم اسلامی و انسانی در این نهاد تحصیل می‌کنند. دانش و بینش اسلامی طلاب غیر ایرانی - با توجه به تنوع منطقه‌ای و کشوری - تفاوت‌هایی دارد، همین امر ایجاب می‌کند که نهاد مذکور به تدوین متون نوین و متناسب با تنوع ملیتی بپردازد. این نهاد مبارک، تدوین متون درسی متناسب با نظام آموزشی را از مأموریت‌های ویژه اداره کل تدوین متون درسی پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم قرار داده، و این اداره با اتکا به تجربه پیشین خود و دستیابی به شکوفایی جدید در تولید علم، امید دارد با عنایات الهی و توجهات حضرت ولی عصر عجل‌الله‌فرجه‌الدین از عهده این مأموریت برآمده و در گسترش فرهنگ و معارف اسلام ناب محمدی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم سهیم باشد. این اداره با قدردانی از فعالیت‌های گذشتگان سعی دارد در اجرای مأموریت یاد شده با همکاری گروه‌های علمی جامعة المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و رعایت معیارهای پیشرفته متون

درسی، نیازهای آموزشی این نهاد مبارک را تأمین کند.

اثر علمی پیش روی نیز که به همت مؤلف محترم جناب آقای عبدالمجید زهادت برای دوره کارشناسی ارشد، رشته کلام، به عنوان متن درسی تهیه و تدوین شده است، در چارچوب اهداف آموزشی جامعة المصطفی ع، مبتنی بر نیازهای بین المللی صورت پذیرفته و در اختیار دانش پژوهان محترم قرار گرفته است. در اینجا ضمن ارج نهادن به تلاش های خالصانه مؤلف محترم، از همکاری بخش های مختلف جامعة المصطفی ع که امکان چاپ و نشر این اثر را فراهم کرده اند، تشکر و قدردانی می شود.

پژوهشگاه بین المللی المصطفی ع

فهرست

سر آغاز	۱۷
اهمیت امامت	۱۷
پیشینه موضوع امامت	۱۸
امامت و منازعات مذهبی	۱۹
قاضی عضد الدین ایجی (م ۷۵۹) و کتاب المواقف	۲۰
میر سید شریف شارح المواقف	۲۲
کتاب الامامه شرح المواقف	۲۳
بخش اول: امامت عامه (مسائل کلی امامت)	
درس اول: جایگاه بحث امامت	۲۷
دلیل فرعی بودن موضوع امامت	۲۷
فرعی بودن امامت نزد اهل سنت	۲۸
نقد موضع عامه در فرعیت امامت	۳۰
دیدگاه امامیه در جایگاه بحث امامت	۳۲
اشکال ابن تیمیه بر اصلی بودن «امامت»	۳۴
درس دوم: تعریف و بیان حقیقت امامت «۱»	۴۱
اهمیت تعریف امامت	۴۱
امام در لغت	۴۲
«امام» در قرآن	۴۳
استناد امام صادق علیه السلام به قرآن در بیان حقیقت امام	۴۵

حاصل سخن	۴۷
تعریف امام در کلمات امامیه	۴۸
دیدگاه متکلمان اهل سنت	۵۱
درس سوم: تعریف و حقیقت امامت «۲»	۵۵
حقیقت امامت	۵۵
حقیقت امامت نزد غیر امامیه	۵۶
۱. رسول الله و قرآن	۵۶
۲. قطب	۵۹
۳. داعی الوقت	۶۰
۴. الذي يجمع المسلمون عليه	۶۱
امامت و خلافت	۶۷
درس چهارم: وجوب و ضرورت امام	۷۱
آراء در وجوب نصب امام	۷۲
۱. قائلان به وجوب نصب امام	۷۲
۲. قائلان به عدم وجوب نصب امام	۷۳
۳. ادله اشاعره بر ضرورت امام	۷۳
۴. بطلان مستند اشاعره	۷۴
دلیل اول بر وجوب شرعی نصب امام	۷۴
دلیل دوم بر وجوب شرعی نصب امام	۷۸
مخالفت با ضرورت امام	۸۰
۱. ضرر نصب امام	۸۲
۲. ایجاد نظم بدون وجود امام	۸۲
۳. عدم دسترسی مردم به امام	۸۳
۴. عدم تحقق شرائط امامت	۸۳

درس پنجم: ضرورت نصب الهی امام	۸۷
نقد اهل سنت بر امامیه	۸۷
دلیل لطف	۸۷
شبهه در مصداق لطف	۸۹
فائده امام غائب	۹۲
قبح افعال در نصب امام	۹۲
اهتمام به نصب جانشین	۹۵
درس ششم: شرائط و ویژگی های امام «۱»	۹۹
شروط اجماعی	۹۹
۱. اشتراط شجاعت	۱۰۱
۲. اشتراط تدبیر	۱۰۳
۳. اشتراط عدالت نزد امامیه	۱۰۳
۴. اشتراط عدالت نزد اهل سنت	۱۰۴
شرایط اختلافی	۱۰۴
۱. اشتراط هاشمیت	۱۰۶
۲. علم بالفعل به جمیع مسائل دین	۱۰۸
۳. قدرت بر اعجاز	۱۱۰
درس هفتم: ویژگی ها و شرائط امام «۲»	۱۱۳
اشتراط عصمت	۱۱۳
دلیل اول بر عصمت	۱۱۳
رد جواب شرح مواقف	۱۱۷
دومین دلیل عصمت	۱۱۷
تقریر استدلال امامیه به آیه ابتلاء	۱۱۸
تکمله بحث عصمت امام	۱۲۰
الف) دلیل حفظ شریعت	۱۲۰

ب) دلیل لزوم تضاد	۱۲۲
ج) دلیل نقض غرض	۱۲۲
درس هشتم: راه‌های تعیین و شناخت امام	۱۲۵
اعتبار بیعت و اختیار	۱۲۷
اشکالات امامیه بر اعتبار بیعت	۱۲۸
اشکال اول: عدم تحقق خلافت	۱۲۸
اشکال دوم: عدم مجوز شرعی	۱۳۰
اشکال سوم: قیاس به قضاء و حسبه	۱۳۱
اشکال چهارم: اختلاف و نقض غرض	۱۳۱
اشکال پنجم: عدم احراز شرائط	۱۳۳
مخالفت با سوره رسول خدا ﷺ	۱۳۴
فروع مربوط به بیعت	۱۳۵
۱. عدد بیعت‌کنندگان	۱۳۵
۲. اشهاد در بیعت	۱۳۶
۳. بیعت با دو امام	۱۳۶
درس نهم: انحصاری بودن راه نص	۱۳۹
دلایل انحصاری بودن اعتبار نص	۱۴۰
۱. نصب الهی امام	۱۴۰
۲. عصمت امام	۱۴۱
۳. افضلیت امام	۱۴۳
۴. گستردگی علم امام	۱۴۴
۵. تنصیص برای اتمام حجت	۱۴۵
۶. وجوب معرفت و اطاعت	۱۴۵
۷. جایگاه و منزلت امام	۱۴۶

درس دهم: راه‌های دیگر تعیین امام ۱۴۹

نظریه استیلاء ۱۴۹

مستندات نظریه استیلاء ۱۵۱

۱. مستند روائی استیلاء ۱۵۱

روایات نبوی در رد استیلاء ۱۵۲

۲. استناد نظریه استیلاء به سلف ۱۵۲

۳. استناد به ضرورت ۱۵۶

نظریه دعوت ۱۵۷

بخش دوم: امامت خاصه

درس یازدهم: مستند خلافت ابوبکر «۱» ۱۶۳

شواهد امکان مناصحه امیرالمؤمنین علیه السلام ۱۶۷

درس دوازدهم: مستند خلافت ابوبکر «۲» ۱۷۳

عدم تحقق اجماع با خروج امیرالمؤمنین علیه السلام ۱۷۳

۱. از جریان عقل گرا ۱۷۴

۲. جریان نقل گرا ۱۷۵

عدم موافقت امیرالمؤمنین علیه السلام ۱۷۶

اعتراف معاویه به عدم همراهی امیرالمؤمنین علیه السلام و بیعت اجباری ۱۷۷

اعتراف عمر به عدم مشورت ۱۷۹

شواهد دیگر مخالفت با اجماع مورد ادعا ۱۸۰

درس سیزدهم: مستند خلافت ابوبکر «۳» ۱۸۳

موضع امیرالمؤمنین علیه السلام درباره خلافت ۱۸۳

بحث سندی در خطبه شقشقیه ۱۸۳

اعتبار خطبه شقشقیه ۱۸۴

بحث دلالتی در خطبه شقشقیه ۱۸۵

نکته اول: شکوائیه امام برای از دست رفتن خلافت	۱۸۶
نکته دوم: خبر الاقاله (سلب صلاحیت)	۱۸۷
نکته سوم: نقض اقاله ابوبکر به دعوی امیرالمؤمنین علی علیه السلام	۱۹۲
نکته چهارم: خشونت و سردرگمی دستگاه خلافت	۱۹۳
درس چهاردهم: مستند خلافت ابوبکر «۴»	۱۹۷
اعتبار اجماع	۱۹۷
حجیت و اعتبار قول صحابی	۱۹۸
بررسی عدالت صحابه	۱۹۹
۱. اهمیت بحث عدالت صحابه نزد اهل سنت	۱۹۹
۲. عدالت صحابه مرز بین اسلام و کفر	۱۹۹
۳. مهم ترین مستند عدالت صحابه	۲۰۱
درس پانزدهم: امامت امیر المؤمنین علی علیه السلام	۲۱۱
محور اول: معیار افضلیت	۲۱۳
دلایل لزوم افضلیت	۲۱۴
۱. دلیل عقلی	۲۱۴
۲. لزوم افضلیت در قرآن کریم	۲۱۴
۳. افضلیت در سنت نبوی صلی الله علیه و آله و سلم	۲۱۷
محور دوم: افضل الناس بعد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم	۲۱۸
جایگاه ویژه علی علیه السلام از جهت فضائل	۲۱۹
درس شانزدهم: عدم صلاحیت ابوبکر برای امامت «۱»	۲۲۵
وجه اول: عدم صلاحیت ظالم	۲۲۵
موارد تخلف ابوبکر در مسئله فدک	۲۲۷
تخلف اول) مخالفت با آیه ارث	۲۲۷
شواهد سیاسی بودن پرونده فدک	۲۲۹

۱. علم ابوبکر به صدیقه بودن فاطمه زهرا علیها السلام	۲۲۹
۲. عدم مطالبه مدرک از دیگران	۲۳۱
الف) اعتبار مستند ابوبکر	۲۳۲
ب) بررسی دلالتی مستند ابوبکر	۲۳۴
تخلف دوم) قبول نکردن ادعای معصوم (عمل نکردن به علم قاضی)	۲۳۵
دلیل دیگر بر عصمت صدیقه کبری علیها السلام	۲۳۸
تخلف سوم) عدم پذیرش شهود	۲۴۰
درس هفدهم: عدم صلاحیت ابوبکر برای امامت «۲»	۲۴۳
وجه دوم: عدم تصدی امور در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم	۲۴۳
۱. ماموریت امارة الحاج	۲۴۶
۲. نماز ابوبکر	۲۴۶
وجه سوم: عدم صلاحیت علمی ابوبکر	۲۴۸
۱. در مسئله احراق	۲۴۹
۲. قطع دست چپ سارق	۲۵۰
۳. جهل به میراث جده	۲۵۰
وجه چهارم: اعتراف عمر به عدم صلاحیت ابوبکر	۲۵۱
درس هجدهم: نصوص امامت امیر المؤمنین علی علیه السلام «۱»	۲۵۷
شبهه در وجود نص جلی	۲۵۸
نصوص قرآنی بر خلافت امیر المؤمنین علیه السلام	۲۶۱
۱. مراد از اولویت	۲۶۱
۲. مصادیق اولوا الارحام	۲۶۳
۳. احتجاج به آیه اولوا الارحام	۲۶۴
درس نوزدهم: نصوص امامت امیر المؤمنین علیه السلام «۲» آیه ولایت	۲۷۱
چند تذکر	۲۷۲

۱. اعتراف به اجماع در شأن نزول	۲۷۲
۲. ماجرای بخشیدن انگشتی	۲۷۲
۳. اعتراف به ظهور آیه در ولی به معنای سرپرست	۲۷۴
موانع استدلال به آیه	۲۷۵
۱. ولایت علی علیه السلام در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم	۲۷۵
۲. اطلاق لفظ جمع بر واحد	۲۷۶
۳. شمول آیه نسبت به دیگران	۲۷۸
۴. مناسبت سیاق آیات	۲۷۸
احتجاج به آیه ولایت	۲۸۰
درس بیستم: نصوص امامت امیر المؤمنین علیه السلام «۳» حدیث غدیر	۲۸۳
ماجرای غدیر خم	۲۸۳
خطابه غدیر	۲۸۴
اعتبار (تواتر و صحت نزد فریقین)	۲۸۵
اشکال سندی	۲۸۷
۱. عدم نقل اکثر محدثان مانند بخاری و مسلم	۲۸۷
۲. طعن أبو داود السجستانی و أبو حاتم الرازی	۲۸۸
۳. عدم حضور امیر المؤمنین علیه السلام	۲۸۹
۴. اعتبار مقدمه حدیث غدیر	۲۹۰
بحث دلالی	۲۹۱
شبهه در دلالت	۲۹۱
درس بیست و یکم: نصوص امامت امیر المؤمنین علیه السلام «۴» حدیث منزلت	۲۹۷
ویژگی‌های حدیث منزلت	۲۹۷
۱. جایگاه حدیث منزلت	۲۹۷
۲. دلالت بر خاتمیت	۲۹۸
۳. تعدد موارد صدور حدیث منزلت	۲۹۸

استخلاف علی علیه السلام در جنگ تبوک	۲۹۸
شبهه سندی	۲۹۹
بحث دلالی	۳۰۱
وجه اول در استدلال به حدیث منزلت	۳۰۲
۱. نسبت موسی و هارون	۳۰۲
۲. دلالت حدیث منزلت بر امامت	۳۰۳
۳. عموم منزلت	۳۰۳
۴. احتجاج به حدیث منزلت	۳۰۴
۵. شبهه در دلالت حدیث منزلت	۳۰۵
الف) احصای جانشینی به غزوه تبوک	۳۰۵
ب) تذیل در ظهور عام مخصص در باقی	۳۰۶
وجه دوم در دلالت حدیث منزلت	۳۰۷
سخن پایانی درباره حدیث منزلت	۳۰۹
سایر نصوص	۳۱۰
ادعای تعارض نصوص	۳۱۰
کتابنامه	۳۱۳

سرآغاز

بسم الله الرحمن الرحيم

قبل از ورود به بحث امامت کتاب شرح مواقف شایسته است در راستای اهمیت و پیشینه موضوع و نیز آشنایی با شرح مواقف، نکاتی مورد توجه قرار گیرد.

اهمیت امامت

مسئله امامت از مسائل مهم و اساسی مسلمانان است به طوری که پیمودن راه صحیح در آن سبب سعادت و تعالی و انتخاب مسیر انحرافی باعث سقوط و انحطاط است. همین نکته است رموز راز سخن رسول خدا ﷺ در حدیث مورد قبول فریقین^۱ که فرمود: مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً.^۲ اهتمام ویژه رسول خدا ﷺ به مسئله امامت و جانشینی در ابتدای دعوت به اسلام نیز نشانگر پیوند وثیق بین نبوت و امامت است.^۳ آن حضرت در اولین دعوت علنی به اسلام موضوع جانشینی و امامت را هم مطرح فرمود.^۴

۱. مضمون این حدیث مورد قبول شیعه و سنی است برای آگاهی بیشتر ر.ک: شناخت امام یا راه رسانی از مرگ جاهلیت و حدیث معرفت امام از منظر فریقین.

۲. کمال الدین و تمام النعمة، ج ۲، ص ۴۰۹، بحار الأنوار، ج ۵۱، ص ۱۶۰.

۳. ر.ک: معارف و عقائد، ۵، ج ۱، ص ۲۱۵، حدیث یوم الدار (حدیث بدء الدعوة).

۴. این ضرورت و اهمیت با نگاه به اختلاف و تشتتی که در میان مسلمانان بعد از رحلت رسول خدا ﷺ اتفاق افتاد و وضوح و روشنی بیشتری می یابد و در پیشینه موضوع به این مطلب می پردازیم.

علامه حلی رحمته الله (م ۷۲۶) در مقدمه منهاج الكرامة في معرفة الامامة به این نکته اساسی در اهمیت مسئله امامت تذکر داده و می نویسد: فهذه رسالة شريفة ومقالة لطيفة اشتملت على أهم المطالب في أحكام الدين وأشرف مسائل المسلمين وهي مسألة الإمامة التي يحصل بسبب إدراكها نيل درجة الكرامة وهي أحد أركان الإيمان المستحق بسببه الخلود في الجنان والتخلص من غضب الرحمن فقد قال رسول الله ﷺ: من مات ولم يعرف إمام زمانه مات ميتة جاهلية.^۱

بنابراین مسئله ای که از یک سو سعادت و تعالی انسان متوقف بر شناخت آن است و از سوی دیگر جهل و انکار آن منتهی به سقوط و حضیض انسان می گردد، شایسته تأمل و دقت و ژرف اندیشی می باشد.

پیشینه موضوع امامت

بحث و گفت و گو و نزاع در مسئله جانشینی پیامبر اسلام ﷺ - به طور جدی و آشکار - به بعد از ارتحال رسول خدا ﷺ می گردد. امام امیرالمؤمنین علیه السلام در نامه به اهل مصر می نویسد: فَلَمَّا مَضَى ﷺ تَنَازَعَ الْمُسْلِمُونَ الْأَمْرَ مِنْ بَعْدِهِ.^۲

نزاع پیرامون مسئله امامت به صورت جدی در تمام دوره ها خود شاهی است بر اهتمام مسلمانان به موضوع امامت و جانشینی رسول خدا ﷺ؛ شهرستانی می نویسد: وأعظم خلاف بين الأمة خلاف الإمامة إذ ما سل سيف في الإسلام على قاعدة دينية مثل ما سل على الإمامة في كل زمان.^۳

با توجه به اهمیت ویژه امامت در معارف دینی، امامت پژوهی در بین دانشمندان

۱. منهاج الكرامة، ص ۲۷.

۲. نهج البلاغه نامه ۶۲.

۳. الملل والنحل، ج ۱، ص ۳۱.

امامیه سابقه قابل توجه یافته به گونه‌ای که علاوه بر پرداختن جدی به امامت در منابع تفسیری و حدیثی و تاریخی، از عصر امامان شیعه تا کنون تک نگاره‌های فراوانی نیز در این مسئله تحریر شده است.^۱

امامت و منازعات مذهبی

ممکن است گفته شود: بازبینی و بررسی آنچه در صدر اسلام پس از وفات نبی اکرم ﷺ اتفاق افتاده در زمان ما چه چیزی را تغییر خواهد داد؟ و چه فایده و ثمری جز عمیق کردن دشمنی‌ها بر آن مترتب می‌گردد؟ آن هم در زمانی که وحدت کلمه و انسجام مسلمانان در اولویت بالایی قرار دارد و اسلام‌ستیزی دشمنان مشترک به اوج رسیده است.

در پاسخ می‌گوییم:

اولاً: منازعه و انشقاق نتیجه بیمودن راه نادرست و برخورد دور از تعقل و همراه با عصبیت و کینه‌توزی است. اگر انسان تشنه، آب زلال را با ظرف آلوده بنوشد آیا می‌توان او را به خاطر نوشیدن آب سرزنش نموده و از آب خوردن منع کرد؟ واضح است که انتخاب شیوه نادرست و گاه مهلک در نوشیدن آب محرز ممنوعیت یک ماده حیاتی برای انسان نمی‌شود بلکه ضرورت تنبه و بیداری را دوجندان می‌سازد. در فضای غبار آلود ناشی از عدم آگاهی و شناخت درست از یکدیگر و وارد کردن اتهامات ناروا^۲ و

۱. ر.ک: معجم ما کتب عن الرسول و اهل البيت که فهرستی از ۱۳۰۵۹ اثر درباره امامت نام برده و امامت پژوهی، ص ۲۲ و الفهرست، ص ۳۲۷ و الذریعه إلى تصانیف الشيعة، ج ۱۵، ص ۲۷۳ و ج ۲، ص ۳۹۰ و معارف و عقائد، ج ۱، ص ۱۸.

۲. شواهد فراوانی از اتهامات ناروا: ابن تیمیه می‌نویسد: ولكن الإمامية تخالف أهل البيت في عامة أصولهم فليس في أئمة أهل البيت مثل علي بن الحسين وأبي جعفر الباقر وابنه جعفر بن محمد الصادق من كان ينكر الرؤية أو يقول بخلق القرآن أو ينكر القدر أو يقول بالنص على علي أو بعصمة الأئمة الاثني عشر. منهاج السنة النبوية، ج ۲، ص ۳۶۸. حتی قبل از ابن تیمیه شیخ مفید در کتاب الحکایات می‌گوید: فانهم يدعون ان الجماعة

غفلت از حيله‌ها و برنامه‌های تفرقه‌افکن دشمن مشترک، تقريب بين مذاهب تحقق نخواهد يافت.^۱ بنابر اين بر دانشمندان و فرهیختگان امت اسلامی لازم است که اين مایه حیات امت را به درستی و در محیط سالم و صمیمی و با تأکید بر مشترکات و به دور از آلودگی‌های تفرقه‌انگیز و مهلك مورد توجه و اهتمام ویژه قرار دهند.

ثانیاً: مطالعه و بحث پیرامون مسئله امامت از جنبه تاریخی صرف به این معنی که گذشته را تغییر دهیم هرگز مورد نظر هیچ محققى در باب امامت نیست. بلکه بررسى و فایده‌ی صدر اسلام برای ارزیابی و سنجش مآل و وقع است با معیارهای به دست آمده از قرآن کریم و سنت قطعی رسول خدا ﷺ تا این که بدانیم آنچه بعد از آن حضرت اتفاق افتاده مطابق با تعالیم اسلامی بوده یا مغایران.

ثالثاً: نیاز مبرم به بحث امامت برای تعیین مرجعیت علمی و دینی مربوط به همه مسلمان‌ها و در همه زمان‌ها است تا با تعالیم و آموزه‌های اسلامی به صورت درست به دور از انحراف آشنا شوند و زمینه سعادت ابدی برای آنان فراهم گردد. نقش بی بدیل امام در معرفت دینی و تبیین صحیح عقاید و معارف و احکام اسلامی و نیز جنبه اجتماعی و سیاسی امام و جانشین رسول خدا ﷺ اهمیت پرداختن به بحث از امامت را به وضوح آشکار می‌سازد.^۲

قاضی عضد الدین ایجی (م ۷۵۹) و کتاب مواقف

عبد الرحمن بن احمد بن عبد الغفار قاضی عضد الدین ایجی فقیه شافعی و متکلم

کانت تدین بالجبر والقول بالرویه. وابن خلدون می نویسد: وشذ أهل البيت بمذاهب ابتدعوها وبقه انفرادوا به وبنوه علی مذهبهم فی تناول بعض الصحابة بالقدح وعلی قولهم بعصمة الأئمة ورفع الخلاف عن أقوالهم وهي کلها أصول واهية. تاریخ ابن خلدون، ج ۱، ص ۴۴۶.

۱. ر.ک: بحثی مبسوط در آموزش عقاید، ج ۲، ص ۲۲۸.

۲. ر.ک: معارف و عقائد ۵، جلد اول، ص ۳۳، به بعد.

اشعری بعد از قرن هفتم^۱ در ایج - حوالی استهبان در استان فارس - متولد شد. نزد بزرگان زمان خود کسب دانش کرده و صاحب جایگاه علمی و اجتماعی مهم گردید وی علاوه بر نیل به منصب قاضی القضاتی از نظر علمی - به ویژه در معقول - نیز دارای مقام و منزلت والایی شد تا جایی که ابن حجر عسقلانی (م ۸۵۲) رجالی معروف اهل سنت درباره او می گوید: کان اماما فی المعقول قائما بالاصول والمعانی العربیة مشارکا فی الفنون.

ایجی شاگردانی از جمله شیخ شمس الدین کرمانی و تفتازانی را تربیت و آثار مهمی از خود به جای گذاشت مانند:

۱. آداب البحت در فن مناظره؛
 ۲. الرسالة العضدية در علم وضع (چگونگی وضع الفاظ بر معانی)؛
 ۳. شرح مختصر ابن حاجب در اصول لقه؛
 ۴. القواعد الغیائیة در معانی و بیان؛
 ۵. العقائد العضدية آخرین تألیف اوست که مختصر نگاشته شده و محقق دوانی آن را شرح کرده است با عنوان: شرح العقائد العضدية؛
 ۶. المواقف فی علم الکلام و تحقیق المقاصد و تبیین المرام^۲.
- ایجی خود در مقدمه کتاب مواقف می گوید: کتبت هذا کتابا مقتصدا لا مطولا مملا ولا مختصرا محلا أودعته لبّ الألباب ومیزرت فيه القشر من اللباب ولم آل جهدا فی تحریر المطالب وتقریر المذاهب وترکت المحجج تبختر اتضاها والشبه تتضاءل افتضاها وبهت فی النقد والتزیف والهدم والترصیف علی نکت هی ینابیع التحقیق وفقر تهدي إلى مظانّ التوفیق.

۱. فی طبقات الشافعية مولده بابج بعد سنة ثمان و سبعمائة. الدرر الكامنة فی أعیان المائة الثامنة، ج ۲، ص ۳۲۲.

۲. الدرر الكامنة فی أعیان المائة الثامنة، ج ۲، ص ۳۲۲ و معجم المطبوعات العربیة، ج ۲، ص ۱۳۳۲.

۳. شرح المواقف، ج ۱، ص ۲۹.

شارح مواقف میر سید شریف (م ۸۱۶) در ضمن توصیف آن می نویسد: و قد انطوى على خلاصة أبحاث الأفكار وزبدة نهاية العقول والأنظار ومحصل ما لخصه لسان التحقيق وملخص ما حرره بنان التدقيق في ضمن عبارات رائقة معجزة وإشارات شائقة موجزة فصار بذلك في الاشتهار كالشمس في رابعة النهار واستمال بصائر أولي الأبصار من أذكىاء الأمصار والأقطار.^۱

وشوکانی (م ۱۲۵۰) در شرح حال ایجی درباره کتاب او می نویسد: له المواقف في علم الكلام ومقدماته وهو كتاب يقصر عنه الوصف لا يستغني عنه من رام تحقيق الفن.^۲ بر کتاب مواقف ایجی شروح فراوانی نگاشته شده و مهم ترین آنها شرح میر سید شریف است.^۳

میر سید شریف شارح مواقف

میر سید شریف استرآبادی (خرجانی یا گرگانی) در سال ۷۴۰ قمری در نزدیکی استرآباد متولد شد. سال ۸۱۶ در شیراز بدروید حیات گفته و آرامگاه وی در شیراز است. وی با تحصیل نزد اکابر زمانش دارای آثار و تألیفات و مقام و منزلت علمی شد تا جایی که از او با این گونه تعابیر یاد شده: إماماً في جميع العلوم العقلية وغيرها متفرداً بها مصنفًا في جميع أنواعها متبحراً في دقيقتها وجليلها ومار صمد في الآفاق وانتفع الناس بمصنفاته في جميع البلاد وهي مشهورة في كل فن يحنج بها أكابر العلماء وينقلون منها ويوردون ويصدرون عنها.

برای میر سید شریف بیش از پنجاه تألیف ذکر کرده اند از آن جمله است: رساله

۱. شرح المواقف، ج ۱، ص ۴.

۲. البدر الطالع بمحاسن من بعد القرن السابع، ج ۱، ص ۳۶۵.

۳. برای آشنایی با شرح هایی که بر مواقف نوشته شده ر.ک: جامع الشروح والحواشی، ج ۳، ص ۲۲۸ و

كشف الظنون، ج ۲، ص ۱۸۹۱.

کبری فی المنطق (به فارسی از متون درسی حوزوی)، رساله‌ای در مراتب وجود، حاشیه‌ای بر شرح مطالع، شرح مواقف عضدالدین ایجی، تعریفات (تعریفات العلوم و تحدیدات الرسوم)، رساله فی الصرف (مشهور به صرف میر به فارسی از کتب درسی حوزوی).^۱
 هرچند برخی قائل به تشیع او شده‌اند اما نظر به این که کتاب مواقف را بر مبنای مؤلف آن و تأیید و تقویت اهل سنت شرح کرده است، در اینجا نیازی به ورود در این مقوله دیده نمی‌شود.^۲

وی در مقدمه شرح مواقف می‌نویسد: شرحته بحمد الله سبحانه شرحا يذلل من شوارده صعباها ويبيط عن خرائده نقابها يهتدي به السادي إلى لب الالباب ويطلع به الناشي على العجب العجائب وضمنته جميع ما يحتاج إليه.^۳

کتاب امامت شرح مواقف

کتاب شرح مواقف و بحث امامت آن از دیر با مورد توجه خاص قرار گرفته است.^۴ اخیرا استاد سید علی میلانی در ضمن کتاب الامامة في اهم الكتب الكلامية و عقيدة الشيعة الامامية، به نقد مباحث امامت شرح مواقف پرداخته‌اند.^۵

این نوشتار با عنوان امامت مقارن مقایسه بین عقائد امامیه و اهل سنت در موضوع

۱. ر.ک: بغية الوعاة في طبقات اللغويين والنحاة والبدر الطالع بمحاسن من بعد القرن السابع، ج ۲، ص ۵۲۷ و سیری در احوال و آثار میرسید شریف گرگانی.

۲. ر.ک: سیری در احوال و آثار میرسید شریف گرگانی، محمود یزدی مطلق و الفوائد البهية في شرح الحنفية، ج ۵، ص ۳۲۸ و مجالس المؤمنین، ج ۲، ص ۲۱۷ و طبقات اعلام الشيعة، ج ۱، ص ۹۰ و اعيان الشيعة، ج ۷، ص ۳۳۸.

۳. شرح المواقف، ج ۱، ص ۴.

۴. ر.ک: کتاب جامع الشروح و الحواشی، ج ۳، ص ۲۲۸.

۵. که در این کتاب از آن بهره گرفته شده و از معارف و عقائد ۵، چاپ دفتر تدوین متون درسی حوزه‌های علمیه نیز استفاده شده است.

امامت می‌باشد که حاصل تدریس و نقد و بررسی امامت از کتاب شرح مواقف در مدرسه حکمت و دین پژوهی مجتمع عالی امام خمینی علیه السلام و دوره‌های آموزشی مجمع عالی حکمت اسلامی است.

این کتاب در دو بخش امامت عامه یعنی مسائل کلی امامت و امامت خاصه مجموعاً در بیست و یک درس تنظیم و در ابتدای هر بحث عبارت شرح مواقف مطرح و سپس تحلیل و بررسی می‌شود.

سعی و تلاش شده که با توجه به شیوه بحث مقارنه‌ای حتی المقدور از منابع مورد قبول طرف مقابل استفاده شود و قواعد جدال احسن رعایت گردد و در مواردی بحث‌های تکمیلی و مؤیداتی هم افزوده شده است.

برای آشنایی محصلان با منابع فریقین حتی المقدور عباراتی که از متون کلامی و حدیثی و تاریخی اهل سنت نقل شده باید مورد دقت خاص باشد. علاوه بر آن در پایان هر درس با عنوان پرسش و پژوهش سؤالاتی ارائه شده که از سوی محصلان باید مورد توجه و با راهنمایی استاد محترم مورد اعتنای ویژه قرار گیرد.